

Gemiste kansen
Culturele diversiteit en de jeugdzorg

Wilma Vollebergh

Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het
ambt van hoogleraar in de Cross-culturele
Pedagogiek op de Liesbeth Allard Leerstoel
aan de Faculteit der Sociale Wetenschappen
van de Katholieke Universiteit Nijmegen op
vrijdag 1 november 2002

Typografische verzorging: Raphael Barnhard

© Wilma Vollebergh, Groenekan 2002

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door het Trimbos-instituut, Utrecht

Voor Tom en Steven

Mijnbeer de Rector Magnificus, geachte toeboorders,

In de afgelopen jaren is de groep kinderen die met de jeugdzorg in aanraking komt ingrijpend veranderd. In deze tijd heeft zich een culturele verschuiving van de eerste orde voorgedaan, een multicultureel drama in het klein. Hoewel door gebrekkige registratie precieze cijfers ontbreken laten de bestaande gegevens een steeds sterker wordende oververtegenwoordiging van allochtone jongeren binnen de justitiële jeugdzorg zien: zij zijn hier ruim twee keer zo vaak aanwezig als op grond van hun aandeel in de algemene populatie verwacht mag worden¹. Ook binnen de jeugdhulpverlening neemt hun aandeel de laatste jaren snel toe, vooral binnen de zwaardere vormen van hulp (residentiele jeugdzorg). Een uitzondering binnen de jeugdzorg lijkt vooralsnog voorbehouden aan de kinder- en jeugdpsychiatrie, waar we - om de chef de clinique van een kinderziekenhuis in een grote stad te citeren - de laatste witte gangen aantreffen. Wat is er aan de hand? Vertonen allochtone jongeren vooral het type probleemgedrag waar justitie zich op richt?² Zijn zij vooral antisociaal? Vertonen zij vooral gedragsproblemen?

De beperkte hoeveelheid onderzoeksmateriaal die ik kon raadplegen om dit na te gaan, laat een ander beeld zien. Ook internaliserend probleemgedrag komt bij allochtone jongeren waarschijnlijk aanzienlijk vaker voor. De eerste indicaties dat het met het welbevinden van allochtone jongeren slecht gesteld zou kunnen zijn, waren afkomstig uit het Scholierenonderzoek, dat al in 1994 liet zien dat allochtone jongeren een veel lagere mate van welbevinden rapporteerden³. Onderzoek naar psychische stoornissen bevestigde dat. De eerste grootschalige vergelijkende studie naar psychische stoornissen bij Turkse en

Nederlandse kinderen, uitgevoerd door kinderpsychiatrie van de EUR, liet zien dat Turkse kinderen vooral hoger scoorden op *internaliserend* probleemgedrag en ook, maar minder, op externaliserende problemen, waar men de verschillen vooral verwacht zou hebben⁴. Recent grootschalig scholierensurvey, uitgevoerd door het Trimbos-instituut, laat bij allochtone jongeren hogere scores zien op verschillende probleemdomen, met de sterkste verschillen bij de angstig-depressieve symptomatologie⁵. Studies bij volwassenen suggereren daarnaast verhoogde prevalenties van schizofrenie en psychosen onder allochtonen⁶. Bepaalde risicogedragingen die doorgaans met het externaliserende spectrum geassocieerd worden (verslavingsgedrag: roken, drinken en softdruggebruik) komen echter aanzienlijk *minder* vaak voor bij allochtone jongeren⁷.

Onderzoeksgegevens tonen dus inderdaad een hoger tot veel hoger probleemniveau bij allochtone dan bij autochtone jongeren. Alles overziend moeten we echter concluderen dat deze verhoogde prevalentie van problemen zich voordoet over het hele spectrum van probleemgedrag. Er is geen exclusieve verhoogde aanwezigheid van externaliserend probleemgedrag, wat de cijfers over criminaliteit van allochtone jongeren en hun oververtegenwoordiging binnen justitiële internaten zou suggereren. Integendeel: de verschillen zijn zeker zo overtuigend zo niet overtuigender bij internaliserend probleemgedrag.

Wat is er dan aan de hand? Waarom is het probleemniveau bij allochtone jongeren zo hoog? Waarom zien we in de jeugdzorg vooral allochtone jongeren met een geschiedenis van gedragsproblemen en delinquentie? Wat gebeurt er met de rest? Kan de jeugdzorg deze problemen aan? Hoe goed zijn hun methoden op deze problematiek afgestemd?

Wat zou ik hebben genoten als ik u in deze oratie had kunnen meenemen op mijn gang door het wetenschappelijk onderzoek binnen de pedagogiek. Mijn vragen raken immers de kern van het pedagogisch vakgebied (ontwikkeling van probleemgedrag, toegang tot de jeugdzorg, effectiviteit van de jeugdzorg). En mijn vragen hebben betrekking op een substantieel deel van de cliëntenpopulatie. Maar als ik mijn oratie zo had opgebouwd, dan hadden we nu aan de borrel kunnen gaan. Want laat ik maar meteen met de deur in huis vallen. De stand van zaken in mijn vakgebied is op dit punt weinig bemoedigend. Wat is er aan de hand in mijn vakgebied dat we hierover zo weinig weten? Hebben we de aansluiting van onze onderzoeken bij maatschappelijke ontwikkelingen dan zo gemist?

Gemiste kansen

Het ontbreken van allochtone jongeren in algemene studies naar jeugd in Nederland

De toenemende culturele diversiteit van jongeren in Nederland heeft in de afgelopen decennia niet prominent op de agenda van de academische pedagogiek gestaan (ik zeg het voorzichtig). Grootschalige en langlopende studies onder de Nederlandse jeugd waren vrijwel exclusief gericht op autochtone jeugd⁸. Ook het grootschalig onderzoek naar opvoeding werd uitsluitend onder autochtone gezinnen uitgevoerd⁹. In opdracht van het ministerie werd wel een aantal kwalitatieve studies onder allochtone gezinnen uitgevoerd, maar de onderlinge vergelijkbaarheid van de verschillende onderzoeken is helaas beperkt en heeft (nog) niet geleid tot een fundamentele bijstelling van de grootschalige studies¹⁰.

Selectieve aandacht voor criminaliteit en schoolachterstanden

Voor zover er wetenschappelijk onderzoek naar allochtone jongeren werd verricht, was het gros van deze studies gericht op criminaliteit, marginalisering of schoolachterstanden¹¹. Alleen in Leiden werd binnen de interculturele pedagogiek een meer omvattend programma ontwikkeld, met de nadruk op voorschoolse educatie bij allochtone kinderen. Het overzichtswerk van Eldering bevestigt, dat waar het Leidse programma ophoudt - met de constatering dat psychosociale problemen bij allochtone kinderen vaker voorkomen - het onderzoek naar de door mij genoemde vragen kan beginnen¹². Ook de beleidsinteresse van landelijke rapportages laat deze eenzijdige aandacht zien. Voor zover in de rapportages over minderheden van het SCP bijvoorbeeld probleemgedrag besproken wordt, richt zich de aandacht op criminaliteit van de kant van de allochtonen en gevoelens van onveiligheid aan de kant van de autochtonen. De nota over kwetsbare jongeren, die Schuyt in de jaren negentig voor de landelijke overheid schreef¹³, kwam na een analyse van de keten van problemen uit bij het gebrek aan sociale competentie bij delinquente en gemarginaliseerde allochtone jongens. De vijf expertteams, die door de interdepartementale Commissie Jeugd Onderzoek van de landelijke overheid werden samengesteld om in 1999, nog maar drie jaar geleden, de stand van zaken in de kennis over de Nederlandse jeugd bij elkaar te brengen, besteedden aandacht aan allochtone jongeren onder de kop 'Maatschappelijke tweedeling' en onder de noemer 'Jeugd en geweld'. Het team, dat probleemgedrag onder adolescenten bestudeerde liet allochtone jongeren buiten beschouwing¹⁴. Dit zeer korte overzicht mag illustreren hoe objectieve, langs wetenschappelijke weg verkregen gegevens tóch een gekleurd en stereotype beeld kunnen neerzetten.

Versimpelde interpretatieschema's

Naast deze selectieve aandacht werd de stereotypering van de toenemende culturele diversiteit versterkt door de interpretatieschema's die werden gekozen door het universitaire jeugdonderzoek naar interetnische relaties. Ook hier werd met behulp van wetenschappelijke objectiviteit een gekleurd beeld gegeven. Ik heb er zelf een bijdrage aan geleverd¹⁵. In de jaren tachtig en negentig was er veel aandacht voor racisme en ethnocentrisme onder jongeren en volwassenen. Ik heb heel wat conferenties en symposia over deze problematiek bij mogen wonen en er onze onderzoeksresultaten mogen presenteren. Op het moment dat grote stadswijken in Nederland van kleur aan het veranderen waren, en mensen - juist daar waar het buurtgenotencontact van groot belang wordt geacht - hun burens en buurtgenoten steeds minder vaak konden verstaan en wegtrokken, registreerden wij in ons onderzoek haarscherp de opleving van ethnocentrische sentimenten, vooral onder jongeren. Het was terecht dat wij wezen op het rechtsextremisme dat inherent was aan veel gedachtegoed dat hier opleefde, en onze bezorgdheid hierover was oprecht. Maar wij, de universitaire onderzoekers, predikten vanuit onze comfortabele huizen en superieure posities te gemakkelijk de noodzaak tot tolerantie, verdraagzaamheid en intercultureel samenleven. We hadden weinig oog voor de dagelijkse inspanningen die dat voor minder bedeelden met zich mee brengt, en gaven te gemakkelijk het etiket 'racisme' aan hun uitingen van ongenoegen¹⁶. Hierdoor hadden wij een beperkt beeld van de realiteit van groeiende interetnische vijandigheid aan beide kanten van de etnische scheidslijnen.

Deze beperkte visie werd versterkt doordat het perspectief van allochtone groepen zelf in dit type onderzoek lang buiten beeld bleef. We leken ons weinig bewust van interetnische vijandigheid aan de *andere kant* van de etnische scheidslijnen. In het onderzoek naar criminaliteit onder allochtone jongeren bleef het bijvoorbeeld lange tijd 'not done' om aan te nemen dat deze inderdaad hoger was dan bij autochtone jongeren¹⁷. En nog steeds is er schroom om te wijzen op calculerend burgerschap, op strategisch gedrag in de omgang met polderende bestuurders, op vijandschap jegens de Nederlandse samenleving bij allochtone groepen, alsof we niet weten of aanvoelen dat autochtoon ethnocentrisme een tegenhanger heeft in vijandschap aan de andere kant, alsof we elf september nodig hadden om ons te realiseren dat mensen uit structureel armoedige landen ons kunnen haten om de vanzelfsprekendheid waarmee wij aanspraak op onze rijkdom maken. Dit zijn allemaal geen

thema's voor wetenschappelijk onderzoekers in de pedagogiek. Maar ze vormen wel de context waarbinnen de fenomenen die wij willen begrijpen zich afspelen.

De 'brain drain'

Meer in het algemeen moeten we constateren dat de academische pedagogiek zich onder de druk van de internationalisering van het vakgebied voor een belangrijk deel uit het veld van de jeugdzorg heeft teruggetrokken, een proces dat ooit treffend beschreven werd als de Nederlandse variant van de 'brain drain'¹⁸. Discussies in het maatschappelijke veld worden gedomineerd door de bijzondere hoogleraren, die het als hun bijzondere opdracht zien om de relatie van de universiteit met het veld levend te houden maar daartoe niet de beschikking hebben over de eerste geldstroommiddelen van hun gewone collega's. Terwijl instellingen voor de pleegzorg, de kindbescherming en andere hulpverleningsinstellingen geconfronteerd werden met een steeds groter wordende culturele diversiteit van hun cliëntenpopulatie, en daarmee met een steeds moeilijker te hanteren problematiek, probeerden de academisch pedagogen hun hachje aan de universiteit te redden door het schrijven van internationale artikelen over onderzoeken naar autochtone jeugd, en gaven wij de beoordeling van de kwaliteit van ons werk uit handen aan de editors en de reviewers van Amerikaanse tijdschriften. Dit proces zal door bezuinigingen op het universitaire onderzoek alleen maar toenemen. Onderzoek dat zich exclusief richt op autochtone jongeren is immers goedkoper en gemakkelijker uit te voeren, en blijft internationaal publicabel omdat de reviewers van buitenlandse tijdschriften nooit constateren dat bepaalde bevolkingsgroepen ontbreken. Voor de resultaten van onderzoek naar de Nederlandse jeugdzorg is internationaal bovendien minder belangstelling. Universitaire onderzoekers worden zo niet gecorrigeerd, maar eerder gestimuleerd - zo niet gedwongen - om op de ingeslagen weg door te gaan. Ik schat de kans dat wij onder deze condities meer inzicht zullen opdoen in de door mij gestelde vragen somber in.

Jeugdzorg niet voldoende op de agenda

Een belangrijk contextgegeven in dit geheel, is dat de jeugdzorg zich evenmin in een grote belangstelling mag verheugen. Dit fenomeen is breder en betreft vooral de landelijke beleidsdiscussies. De jeugdrapportages, die in het kader van de landelijke jeugdmonitor van CBS en SCP om de paar jaar verschijnen om de Nederlandse beleidsmakers van up-to-date informatie over de Nederlandse jeugd te voorzien staan vol cijfers en weetjes over sport, spel en politiek maar de jeugdzorg ontbreekt hier volledig¹⁹. Dat geldt ook voor de

rapportage over minderheden van het SCP, gericht op het verschaffen van informatie over allochtonen in Nederland²⁰. Ontwikkeling van probleemgedrag (inclusief psychische problemen) en toegang tot de zorg maken hier geen deel van uit. De al genoemde 'expertteams' van de interdepartementale Commissie Jeugd Onderzoek richten zich op tal van aspecten van het jeugdleven, maar in hun opdracht ontbrak de jeugdzorg volledig²¹.

Binnen de jeugdzorg doet zich onder invloed van dit kennisgebrek vermoedelijk een keten van gemiste kansen voor onderkenning van problemen van en hulpverlening aan allochtone jongeren voor. Het ontbreken van inzicht in de ontwikkeling van internaliserend en externaliserend probleemgedrag bij allochtone jongeren leidt ook hier tot eenzijdige aandacht voor criminaliteit, schoolachterstanden en gedragsproblematiek, de problemen die zich luid schreeuwend aandienen en om een onmiddellijke oplossing vragen. Andere problemen blijven buiten het zicht van verwijzers en hulpverleners. Dat bevestigt de stereotype beeldvorming over allochtonen, en gaat gepaard met sterk vereenvoudigde interpretatieschema's over culturele verschillen en interetnische relaties. Het in toenemende mate ontbreken van een levendig wetenschappelijk forum in de jeugdzorg brengt met zich mee, dat weinig bekend is over de effectiviteit van de hier gehanteerde methoden, en daarmee dus ook niet over de geschiktheid van de Nederlandse hulpverleningsmethodieken voor allochtone jongeren. Er is nauwelijks sprake van een actieve kennisinfrastructuur, waarbinnen wetenschappelijke kennis kan worden overgedragen, praktijkwerkers en wetenschappers met elkaar in discussie kunnen gaan en van elkaar kunnen leren. Er dreigt een spiraal van toenemende onwetendheid.

Herkansing: ontwerp van een onderzoeksprogramma naar culturele diversiteit en de jeugdzorg

Vanuit deze gemiste kansen dienen zich even zovele herkansingen aan voor een onderzoeksprogramma dat mogelijk wel het antwoord op de door mij gestelde vragen kan geven. Bij gebrek aan onderzoeksgegevens moet ik mij hier beperken tot een weergave van aandachtspunten en hypothesen. Beter begrip voor de ontwikkeling en de escalatie van probleemgedrag bij allochtone jongeren, en verbeterde kennis van de effectiviteit van de jeugdzorg zijn hiervan de kernelementen. De volgende thema's zouden op onze onderzoeksagenda moeten komen.

De ontwikkeling en escalatie van probleemgedrag bij allochtone jongeren

In het onderzoek naar verklaringen voor de verhoogde prevalentie van probleemgedrag bij allochtone jongeren kan het stress-kwetsbaarheidsmodel goed als uitgangspunt fungeren²². Kern van dit model is, dat de invloed van stresserende factoren zich vooral doet voelen bij kinderen die kwetsbaar voor het effect van deze factoren zijn. Om het enigszins schematisch uit te drukken: kinderen die kwetsbaar zijn, zullen op stressoren reageren met de ontwikkeling van probleemgedrag terwijl niet kwetsbare of minder kwetsbare kinderen in staat zullen zijn om de stresserende omstandigheden beter het hoofd te bieden, zodat de ontwikkeling van probleemgedrag achterwege blijft. Het begrip 'kwetsbaarheid' vat ik hier op in termen van persoonlijkheidskenmerken van het kind (individuele, door biologische en genetische kenmerken bepaalde, predisposities voor de ontwikkeling van probleemgedrag). Mijn aanname is dat het percentage kwetsbare kinderen onder allochtonen ongeveer even groot zal zijn als onder autochtonen. Er is geen dwingende reden voor de veronderstelling dat de omvang van kwetsbaarheid tussen etnische groepen verschilt. De verklaring voor de etnische verschillen in probleemgedrag zullen we dan vooral moeten zoeken in de effecten van omgevingsfactoren. Het onderzoeksprogramma dat zich uit deze bevindingen aftekent, is tamelijk straight-forward: grootschalig longitudinaal onderzoek naar de dynamische relatie tussen de bekende risicofactoren en kwetsbaarheid, met bijzondere aandacht voor interactie-effecten met etniciteit. Dit onderzoek zou zich expliciet moeten richten op internaliserend en externaliserend probleemgedrag. De volgende risicofactoren zouden in dit onderzoek moeten worden opgenomen.

Sociaal-economische factoren

Het ligt voor de hand om allereerst te wijzen op de hogere aanwezigheid van sociaal-economische stressverhogende factoren: weinig draagkrachtige ouders, een laag tot zeer laag niveau van sociale en sociaal-economische hulpbronnen in het gezin en in de familie van herkomst²³. Het is duidelijk dat hiermee een belangrijk deel van de etnische verschillen in probleemgedrag verklaard zal kunnen worden, maar het is onwaarschijnlijk dat we hiermee deze verschillen helemaal kunnen verklaren. We moeten bovendien rekening houden met de werking van de 'number paradox': waar bijvoorbeeld bij autochtone jongeren een uitzonderlijk laag opleidingsniveau bij beide ouders kan wijzen op structurele, intergenerationele sociale of persoonlijke kwetsbaarheid, is deze risicofactor bij allochtonen

zo wijd verbreid dat deze betekenis verloren kan gaan²⁴. Studies in het buitenland suggereren dan ook dat sociale factoren (als huwelijks- en gezinsconflicten, persoonlijke en psychische problemen van de ouders) betere predictoren van probleemgedrag vormen bij jongeren afkomstig uit etnische minderheden dan sociaal-economische achterstand of armoede²⁵. Dit zouden we hier ook na moeten gaan.

Sociale factoren

In het verlengde hiervan moeten we natuurlijk aandacht besteden aan de bekende sociale risicofactoren in de leefwereld van jongeren, die betrekking hebben op de relatie met peers en leeftijdgenoten, de schoolomgeving, de buurt, en natuurlijk de relatie met de ouders²⁶. Vandaag veronderstel ik deze risicofactoren als in grote lijnen bekend. Ook het onderzoek naar mogelijke effecten van etnische verschillen in ouderlijke opvoedingsstijl kan hier zijn plaats vinden. Hiervoor is al het nodige voorwerk verricht, maar het onderzoek heeft niet, of nog niet, de inzichten opgeleverd die we hiervan verwachtten, al is het laatste woord hierover nog lang niet gezegd²⁷. Inderdaad blijkt uit diverse studies, dat er verschillen zijn in de opvoedingsstijl van autochtone en allochtone ouders, afhankelijk van welke etnische groep we op het oog hebben. Zo geeft het proefschrift van Trees Pels een mooie beschrijving van het Marokkaanse mensbeeld en het hieruit volgende verschil tussen de gemiddelde Marokkaanse versus de Nederlandse opvoedingsfilosofie²⁸. Opmerkelijk genoeg worden echter tot dusver in onderzoek bij gemiddelde - niet problematische - gezinnen zwakke en weinig directe relaties gevonden tussen opvoedingsgedrag van de ouders en het probleemgedrag van hun kinderen²⁹. Natuurlijk: in probleemgezinnen treffen we een cumulatie van problemen aan waar opvoedingsonmacht zeker deel van uitmaakt, en dat is bij allochtone probleemgezinnen zeker ook het geval. Hoe we vanuit onze kennis over gemiddelde allochtone gezinnen de escalatie naar opvoedingsonmacht precies moeten begrijpen wordt daarmee een belangrijk onderzoeksthema.

Ook voor sociale risicofactoren geldt dat we mogen aannemen dat deze een belangrijk deel van de etnische verschillen in problemen zullen kunnen verklaren, en tevens dat wemogen verwachten dat de negatieve effecten bij allochtone jongeren ongeveer vergelijkbaar zullen zijn met die bij autochtone jongeren. Er is immers geen dwingende reden om aan te nemen dat bijvoorbeeld een gebrek aan emotionele ondersteuning door ouders bij allochtone jongeren een minder negatief effect zou hebben dan bij autochtone jongeren. Een differentieel effect kunnen we vooral verwachten als de prevalentie van risicofactoren bij allochtone jongeren disproportioneel hoog is (zie boven: 'number

paradox'), of als de werking van risicofactoren zich verbindt met de specifieke sociale context van etnische minderheden in Nederland.

Culturele factoren

Het is dan ook belangrijk om in dit onderzoek aandacht te besteden aan specifieke culturele factoren, die een eigen effect kunnen hebben op de ontwikkeling van probleemgedrag bij allochtone kinderen. Vandaag wil ik voor dit onderzoek twee thema's uitwerken: de vergelijking tussen culturen aan de hand van culturele dimensies, en het belang van de interculturele context.

1. Meerdimensionale cultuuropvatting

Voor het onderzoek naar culturele dimensies begeben we ons in de richting van cultuurvergelijkend of cross-cultureel onderzoek, dat met het werk van Hofstede een belangrijke empirische impuls heeft gekregen³⁰. Van de door Hofstede onderscheiden culturele oriëntaties heeft het begrippenpaar individualisme-collectivisme de meeste aandacht gekregen, ook in het Nederlands onderzoek naar opvoeding³¹. De veronderstelling is steeds geweest, dat allochtone groepen in Nederland, bijvoorbeeld de Marokkaanse en Turkse, een veel sterkere collectivistische oriëntatie kennen dan autochtone groepen, en dat hiermee de verschillen tussen etnische groepen te verklaren zouden zijn. Deze IC-verschillen zouden dan ook de hogere prevalentie van probleemgedrag van allochtone kinderen moeten kunnen verklaren. In de loop van de afgelopen jaren ben ik echter aan de vruchtbaarheid van het onderzoek in deze traditie gaan twijfelen. Zoals ook Eldering constateert in haar recente overzichtswerk van interculturele pedagogiek, en Huijberts constateerde in haar recente dissertatie³², is in deze traditie een tamelijk eendimensionale, al te schematische schildering van het cultuurverschil tussen ontwikkelde en minder ontwikkelde samenlevingen gaan domineren, waar ook tal van onbeargumenteerde aannamen een plek vinden. Een vaak impliciete veronderstelling is bijvoorbeeld, dat individualisme synoniem zou zijn met egoïsme en sociaal onvermogen terwijl in collectivistische culturen de kwaliteit van de sociale relaties en de sociale cohesie veel groter zou zijn. Ik vraag mij in toenemende mate af hoe juist deze veronderstelling is. Halen wij hier de sociale en de normatieve realiteit niet te veel door elkaar? Is een opvoeding die er op gericht is de individuele eigenaardigheden en talenten van kinderen te ontdekken en stimuleren per definitie liefdelozer dan een opvoeding, die gericht is op gehoorzaamheid aan vooraf gegeven en onwrikbaar geachte culturele patronen, waar het

belang van de familie altijd prevaleert boven het belang van de individuele kinderen? Het retorische antwoord op deze vragen is net zo min vanzelfsprekend als het antwoord dat de individualisme-collectivisme-traditie geneigd is te geven³³.

Ik denk dat het onderzoek naar cultuurverschillen en acculturatieprocessen veel zou profiteren van een meerdimensionale benadering. Culturen verschillen in veel opzichten van elkaar, en het is verrijkend om meer aspecten in onze modellen op te nemen, die ook de eenzijdige tweedeling tussen ontwikkelde en minder ontwikkelde landen doorbreken. Ik zou vandaag een pleidooi willen houden voor hernieuwde nadruk op een andere door Hofstede genoemde culturele dimensie, waarvan ik meer heil verwacht dan van de IC-dimensie: de tegenstelling tussen masculiene en feminiene culturen. Hofstede heeft - al is dat inmiddels twintig jaar geleden - de stelling verdedigd dat Nederland een van de meest feminiene landen ter wereld is. De tegenstelling masculiniteit-femininiteit reflecteert de tegenstelling tussen sociale en egogebonden waarden. In een feminiene cultuur staan bijvoorbeeld interpersoonlijke waarden als samenwerking, een goede relatie tussen leidinggevend en ondergeschikten centraal, terwijl een masculiene cultuur juist sterke nadruk legt op het belang van een hoog inkomen, erkenning, promotiekansen, en uitdagend werk dat je de kans geeft om je te manifesteren. Dat laatste vindt men in Nederland minder belangrijk dan het eerste, een oordeel dat breed gedragen wordt, ook door mannen, maar gemiddeld wel sterker door vrouwen. In een masculiene cultuur is de seksesegregatie doorgaans ook sterker aanwezig: hoe masculiener de cultuur, hoe sterker de seksesegregatie en de gewenste verschillen tussen vrouwen en mannen. Op dit punt verschillen culturen in de wereld te gedifferentieerd van elkaar om een simpele tweedeling aan te brengen. Op dit punt verwacht ik ook veel grotere verschillen tussen etnische groepen in Nederland, in het bijzonder in het geval van de op zeer sterke seksesegregatie gebaseerde islamitische cultuur. We zouden de vraag moeten stellen wat het voor jongens uit een masculiene cultuur betekent om zich te manifesteren in een cultuur die bepaalde vormen van masculiniteit afwijst en dus ook negatief bejegt. Ligt hier een potentieel aangrijpingspunt voor het beter begrijpen van de - vaak in mannelijke collectieven georganiseerde - gezagsproblemen van allochtone jongens? We zouden ons moeten afvragen wat het voor meisjes uit een masculiene cultuur betekent om buitenshuis te worden aangesproken op haar zelfstandigheid en autonomie. Ligt hier een aangrijpingspunt voor een beter begrip voor gevoelens van eenzaamheid en depressiviteit bij allochtone meisjes, die zich tegen deze eisen niet opgewassen voelen, of die hun nieuw verworven status in de thuiscultuur niet altijd kunnen verzilveren?

2. Het belang van de context: discriminatie en interetnische vijandigheid

Beter begrip voor stereotypering, discriminatie en interetnische vijandigheid, met in acht neming van het perspectief aan beide kanten van de etnische scheidslijnen, zou naar mijn idee een kernthema moeten zijn in ons onderzoek. Allochtone jongeren groeien in Nederland op in een sociale context, die - naar het zich laat aanzien in toenemende mate - weinig positief staat tegenover mensen uit hun etnische groep. Het vele onderzoek dat is verricht door Hagendoorn en zijn groep laat al jaren systematisch zien, dat Turken en vooral Marokkanen het laagst in de etnische hiërarchie staan³⁴. Autochtone Nederlanders denken het meest negatief over deze groepen. Zij willen minder graag een Marokkaanse of Turkse collega, zien hen minder graag als burens, en al helemaal minder graag als toekomstig schoonzoon of -dochter. Deze etnische uitsluiting manifesteert zich dagelijks. In een eerder overzicht van de bestaande onderzoeksliteratuur heb ik aannemelijk gemaakt dat een effect van discriminatie versterking van etnische categorisering is, een versterkte neiging om in termen van etnische verschillen te redeneren³⁵. Dit proces treedt op aan beide kanten van de etnische scheidslijn. Kader Abdolah omschreef de reacties naar aanleiding van de uitspraken van Pim Fortuyn onlangs als volgt: "Alles was veranderd, alles dwong je om je een vreemdeling te voelen. De markt was niet meer van jou, de straten namen afstand van je en in de bibliotheek voelde je je een vreemdeling. Iedereen die allang was vergeten dat hij uit een islamitische cultuur kwam, werd gedwongen om weer een moslim te zijn en te reageren. Het was een periode van verwarring, onzekerheid en angst."³⁶.

Verschillende sociaal-psychologen hebben in hun onderzoeken laten zien, dat versterkte categorisering gepaard gaat met sterker ingroup-outgroup denken, en daarmee met een sterkere neiging om de outgroup verantwoordelijk te zien voor het leed dat de eigen groep wordt aangedaan³⁷. Om het kort uit te drukken: naarmate (waargenomen) discriminatie toeneemt neemt de identificatie met de eigen groep toe, en daarmee de neiging om de 'outgroup' - in dit geval autochtone Nederlanders - de schuld te geven van conflicten, problemen en mogelijk eigen falen. We kunnen dit kort karakteriseren als een proces van toenemende externe attributie, dat gepaard gaat met een proces van toenemende interetnische vijandigheid.

Wat is het belang hiervan nu voor de ontwikkeling van probleemgedrag bij allochtone jongeren? Mijn hypothese is als volgt. Ook onder allochtone jongeren bevindt

zich een kleine groep kinderen - de schattingen wisselen, maar we mogen op grond van epidemiologische studies aannemen dat het om zo'n vijf tot zes procent van de allochtone jongeren, voor het merendeel jongens, gaat³⁸, die op grond van hun persoonlijke make-up een bijzondere kwetsbaarheid meedragen voor het ontwikkelen van ernstige gedragsstoornissen. Onderzoek heeft laten zien dat deze jongeren zich van minder kwetsbare jongeren onderscheiden door de wijze waarop zij sociale informatie verwerken³⁹. Zij hebben sterker de neiging om in situaties relevante informatie over het hoofd te zien en vooral alert te zijn op potentiële vijandigheid. Intenties van andere mensen worden door hen ook sneller en vaker als vijandig geïnterpreteerd. De neiging tot externe attributie - de neiging om anderen de schuld te geven van conflicten, vechtpartijen et cetera - is bij hen sterker dan bij minder kwetsbare jongeren. Er is dus een duidelijke parallel aan te wijzen tussen de sociaal-cognitieve make-up van deze groep kwetsbare jongeren, en het veronderstelde proces van externe attributie en toenemende interetnische vijandigheid dat door het hanteren van etnische stereotypen op gang wordt gebracht. Het is plausibel dat vooral deze jongeren vatbaar voor deze processen zullen zijn, met als gevolg een versterkte ontwikkeling van gedragsproblemen bij deze groep. Een dergelijk proces tekent zich af in het Nemesis-onderzoek naar de incidentie van psychotische symptomen⁴⁰. Het effect van etniciteit (psychotische symptomen komen vaker voor bij allochtone Nederlanders) kan volledig worden verklaard door de gerapporteerde gevoelens van discriminatie bij deze groep. Kern van mijn betoog is, dat de kans op discriminatie bij jongeren afkomstig uit bijvoorbeeld Turkse of Marokkaanse groepen evident hoger is dan bij autochtone jongeren. Kern van mijn hypothese is, dat dit vooral bij de kwetsbare jongeren onder hen een proces van toenemende externe attributie en interetnische vijandigheid in werking zal zetten. De gegevens bij volwassenen suggereren sterk dat dit proces een eigen effect heeft op de ontwikkeling van psychosen. Analoog daaraan veronderstel ik dat deze processen ook een eigen effect zullen hebben op de ontwikkeling van gedragsproblemen bij allochtone jongens. Naarmate jongeren gevoeliger zijn voor (door hen waargenomen) discriminatie in de omringende samenleving zal het proces van externe attributie toenemen, en daarmee ook de ontwikkeling van probleemgedrag. En in het verlengde van deze hypothese mogen wij dan veronderstellen dat de huidige ferme taal van onze inmiddels demissionaire gezagsdragers in Den Haag juist bij deze groep jongeren tot een vergroting van problemen gaat leiden terwijl het omgekeerde beoogd wordt.

Een vergelijkbaar proces kunnen we veronderstellen bij de ontwikkeling van internaliserend probleemgedrag bij meisjes. Laat ik als voorbeeld de ontwikkeling van

sociale fobie nemen, een vaak voorkomende, soms zeer invaliderende stoornis, die zich bovendien vaak in de adolescentie openbaart⁴¹. Kinderen die kwetsbaar zijn voor de ontwikkeling van angststoornissen onderscheiden zich eveneens door een bepaalde manier van sociale informatieverwerking. Zij zijn veel gevoeliger voor negatieve informatie over zichzelf en beoordelen hun eigen sociale prestaties als aanzienlijk slechter, ook na controle voor verschillen in daadwerkelijke sociale gedragingen. Deze vertekening treedt alleen op in hun beoordeling van eigen gedrag, en niet in hun beoordeling van anderen⁴². De negatieve vertekeningen van de buitenwereld die we bij jongeren met gedragsproblemen aantreffen, komen we bij deze kinderen dus tegen in de vorm van negatieve vertekeningen van het zelfbeeld. Het ligt voor de hand om aan te nemen, dat daadwerkelijk negatieve ervaringen - die het gevolg van discriminatie en stereotypering in de buitenwereld zijn - juist bij deze kwetsbare allochtone meisjes tot een escalatie van negatieve zelfvertekening, en daarmee tot een verhoogd risico op de ontwikkeling van angststoornissen kan leiden.

Kwaliteit van de jeugdzorg

Ik kom bij het tweede deel van het voorgestelde onderzoeksprogramma: het onderzoek naar de kwaliteit van de jeugdzorg voor allochtone jongeren en hun ouders. Dit onderzoek zou bij voorkeur deel moeten uitmaken van een uitgebreider programma naar de kwaliteit en effectiviteit van de jeugdzorg, waarbinnen etniciteit als één van de complicerende factoren wordt opgenomen. Het gebrek aan systematische kennis op dit punt is namelijk zeker zo groot als bij het voorafgaande thema. Ik beperk me vanmiddag daarom tot het aangeven van thema's waarnaar mijn idee de prioriteit zou moeten liggen.

Selectieve processen in de toegang tot de zorg

Het beschikbare onderzoek laat zien dat het percentage allochtone kinderen en gezinnen dat in aanmerking komt voor vrijwillige zorg zeker zo groot zou moeten zijn als bij autochtone kinderen. Dit contrasteert met de sterke mate van gedwongen ingrijpen door justitie in allochtone gezinnen en met de ondervertegenwoordiging van allochtone kinderen in de geestelijke gezondheidszorg. Pas als het helemaal mis gaat, en problemen vergaand zijn geëscaleerd, worden allochtone jongeren zichtbaar: in de gedwongen justitiële hulpverlening. We kunnen dus de conclusie trekken dat allochtone kinderen en hun ouders de weg naar de zorg niet goed kunnen vinden (en ook omgekeerd). Dat betekent dat er iets mis gaat in de onderkenning van probleemgedrag van kinderen, zowel bij ouders als bij

verwijzers en hulpverleners, maar ook dat bij beide partijen het gevoel bestaat dat zij welkaar weinig te bieden hebben. En misschien is dat ook wel zo. De prioriteit in het onderzoek komt daarmee te liggen bij het traject dat zich afspeelt vóórdát allochtone jongeren met de zorg in aanraking komen. Ook hiervoor is bevolkingsonderzoek eigenlijk de enig geëigende methode. In dit onderzoek zouden we op zoek moeten gaan naar verklaringen voor het uitblijven van adequate zorg.

Een belangrijke verklaring voor het feit dat allochtone ouders en hun kinderen de weg naar de vrijwillige hulpverlening niet vinden, wordt vermoedelijk gevormd door wat wij protoprofessionalisering noemen. De wetenschappelijke psychologie en psychiatrie maken gebruik van bepaalde begrippen en theorieën om het ontstaan en het beloop van psychische problemen te begrijpen en verklaren. Deze kennis behoort tot het gedachtegoed van de professionals in de jeugdzorg. Goed geschoolde en hoog opgeleide Nederlanders hebben zich veel van deze kennis eigengemaakt en redeneren op een vergelijkbare manier. Dit fenomeen vormt een belangrijke verklaring voor het feit dat het ook vaak wat hoger geschoolde mensen zijn die zich tot de meer psychologiserende manier van denken binnen de geestelijke gezondheidszorg aangetrokken voelen⁴³. Allochtone gezinnen hebben zich het gedachtegoed van Nederlandse verwijzers en hulpverleners onvoldoende eigen gemaakt, laten zich hierdoor moeilijker aanspreken, en zoeken de gangbare vormen van hulp daarom minder vaak. Op hun beurt zouden ook hulpverleners de voorkeur kunnen geven aan cliënten, die hun kijk op psychische problemen delen. Voor het tot stand brengen van een vertrouwensrelatie tussen hulpverlener en cliënt is het belangrijk, dat de hulpverlener op zijn minst toegang heeft tot het gedachtegoed van de cliënt. Waar de visies van cliënt en hulpverlener te ver uiteen liggen is goede communicatie in het hulpverleningscontact buitengewoon moeilijk.

Naast protoprofessionalisering zou ook de sterk individualiserende manier van behandelen (isolering van het te behandelen individu - het duidelijkst bij intramurale behandeling en bij uithuisplaatsing van kinderen) slecht kunnen aansluiten bij de meer op de familie gerichte levenswijze van sommige allochtone groeperingen. Meer in het algemeen zou onbekendheid met de Nederlandse instituties en de meer op de familie gerichte levensstijl met zich kunnen meebrengen dat psychische problemen niet zichtbaar worden buiten de eigen familie, omdat zij gepaard gaan met gevoelens van schaamte⁴⁴. Dat is op zichzelf niet alleen kenmerkend voor de houding van allochtone groepen jegens zorg voor psychische problemen. Ook in onze Nederlandse samenleving heeft het jaren geduurd voor het min of meer normaal was om hulp te zoeken voor psychische problemen en niet

te rade te gaan bij familieleden of vrienden. Schaamte, afkeer van het onpersoonlijke contact met professionals als het over persoonlijke zaken gaat, en sterke familiebanden bemoeilijkten de gang naar de hulpverlening. Naar deze omslag zijn in Nederland verschillende studies uitgevoerd, waarvan die van Brinkgreve et al. de bekendste is⁴⁵.

De instellingen voor jeugdzorg beschikken op hun beurt kennelijk onvoldoende over de interventiestrategieën die hen in staat stellen om de problemen in een vroeger stadium binnen hun bereik te krijgen. Dit is overigens een algemeen punt van zorg, want we weten uit eerdere studies⁴⁶ dat ook de autochtone jongeren in het justitiële circuit weinig met de zorg in aanraking zijn geweest. Bij allochtone jongeren doet zich dit gemis nog sterker voelen. Mij lijkt, dat de ontwikkeling van meer outreachende strategieën hoge prioriteit zou moeten krijgen. Het bevolkingsonderzoek zou zo moeten worden opgezet dat we indicaties kunnen krijgen welke strategieën wenselijk en acceptabel zijn.

Etnische stereotypering bij potentiële cliënten, verwijzers en hulpverleners

Ook hier zou ik willen wijzen op de hypothese dat etnische stereotypering een belangrijke verklaring zou kunnen bieden voor de mismatch tussen allochtonen en de Nederlandse hulpverlening, en ook hier zou ik het belang willen onderstrepen van onderzoek naar deze stereotypen aan beide kanten van de etnische scheidslijnen⁴⁷. Er zou bij allochtonen een stereotype beeld kunnen bestaan van de wijze waarop Nederlandse instituties problemen van jongeren aanpakken. Uit de studie van Cecile Nijsten et al.⁴⁸ bleek bijvoorbeeld dat veel allochtone ouders er bij voorbaat van uitgaan dat de manier waarop zij hun kinderen op willen voeden, bij Nederlandse professionals op afwijzing kan rekenen. De zachte - laat ik zeggen 'feminiene' - houding van veel Nederlandse professionals jegens probleemkinderen contrasteert in hun visie sterk met de vaak straffe hand van allochtone ouders. Angst voor discriminatie en onbegrip zou potentiële allochtone cliënt er van kunnen weerhouden hulp te zoeken en kunnen leiden tot drop-out als de hulpverlener geen vertrouwen inboezemt.

Ook Nederlandse verwijzers en hulpverleners zijn vermoedelijk allesbehalve neutraal in de wijze waarop zij (potentieel) probleemgedrag van allochtone jongeren waarnemen en etnische stereotypering kan een belangrijke rol spelen bij de (niet) onderkenning van probleemgedrag. Steun voor deze stelling vind ik in buitenlands onderzoek, waarin werd aangetoond dat de vertekening in de diagnostiek van problemen aanzienlijk groter was bij cliënten afkomstig uit etnische minderheden. Steun voor deze stelling vind ik ook in het recente onderzoek van Gonneke Stevens (EUR), waaruit blijkt dat onderwijzers en leraren bijna drie keer zoveel gedragsproblemen bij allochtone kinderen waarnemen dan de

kinderen of hun ouders zelf, een discrepantie die bij internaliserend probleemgedrag niet optreedt⁴⁹. We zouden na moeten gaan waar zich mogelijke vertekeningen voordoen bij verwijzers of hulpverleners in Nederland, die er toe leiden dat bepaalde problemen van allochtone jongeren systematisch over het hoofd gezien worden.

Ook te veel goodwill kan met stereotypering gepaard gaan. De psychiater Sterman wijst in dit verband op het fenomeen van de etnocentrische tegenoverdracht, die het gevolg kan zijn van onbewuste 'reddersfantasieën' bij de hulpverlener. Zo zegt hij: "Wie er vanuit een bevooroordeelde houding bij voorbaat al van uitgaat dat alle moslimmeisjes wreed onderdrukt worden en geholpen moeten worden om zo snel mogelijk te ontsnappen, bevindt zich ongetwijfeld in deze gevarezone. Er dreigt een onbewuste collusie tussen slachtoffer en redder. Zo'n collusie blokkeert de mogelijkheden om creatief met het meisje te onderzoeken welke wegen tot bemiddeling en verzoening er nog open staan⁵⁰.

Effectiviteit van de jeugdzorg voor allochtone jongeren

Eenmaal binnen de jeugdzorg is natuurlijk de grote vraag of jeugdzorginstellingen in Nederland voldoende zijn toegerust om deze groep kinderen en hun ouders adequaat te helpen. Aanwijzingen dat onze zorginstituties op dit punt veel reden tot zorg geven, zien we in de geestelijke gezondheidszorg en verslavingszorg bij volwassenen. Onevenredig vaak is hierbij sprake van eenmalige contacten en de drop-out van allochtone cliënten is aanzienlijk hoger dan bij autochtone cliënten⁵¹. In Engeland ontdekte men dat zwarte (African-Caribbean) schizofrene cliënten in het eerste jaar na een incidentele psychose aanzienlijk vaker negatieve ervaringen met de zorg rapporteerden, zelfs in die mate dat de vraag werd opgeworpen of de ervaringen met de zorg zelf als schizofreniebevorderend gekarakteriseerd moesten worden, een schokkende hypothese⁵². Het gebrek aan kennis op dit punt is breder en algemener⁵³. Over de effectiviteit van de methoden binnen de jeugdzorg is buitengewoon weinig systematische kennis beschikbaar, en onduidelijk is tevens in hoeverre bewezen effectieve behandelingen ook daadwerkelijk worden toegepast. Deze omissie staat overigens al enige jaren op de agenda. Het is zeker niet een probleem waarvoor de jeugdzorg alleen verantwoordelijk gehouden kan worden. Het al eerder geconstateerde ontbreken van een wetenschappelijk forum in Nederland, waar deze problematiek op de agenda staat, is hier zeker mede debet aan. De specificiteit van diagnostiek en behandeling van allochtone kinderen kan dan ook alleen goed worden onderzocht als deze deel uitmaakt van een breder onderzoeksprogramma naar de effectiviteit van de jeugdzorg.

Tot slot

Ik vat samen. Het beeld dat allochtone jongeren vooral gedragproblemen zouden hebben en vaker dan autochtonen antisociaal en crimineel gedrag vertonen, correspondeert met de sterke oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de justitiële inrichtingen. Ik heb vandaag betoogd dat dit stereotype en eenzijdige beeld aan herziening toe is. Allochtone jongeren hebben over de hele linie meer problemen dan autochtone jongeren. Internaliserend probleemgedrag (depressieve stemmingen, angst, suïcidale neigingen) komt bij allochtone jongeren óók veel vaker voor. Studies bij volwassenen laten bovendien hogere prevalenties van schizofrenie onder allochtonen zien. In vergelijking met autochtone kinderen komen allochtone kinderen en hun ouders echter weinig met de zorg in aanraking. Dat wijst er op dat hun problemen onvoldoende onderkend worden. De stereotype beeldvorming levert aan het uitblijven van deze herkenning vermoedelijk een grote bijdrage.

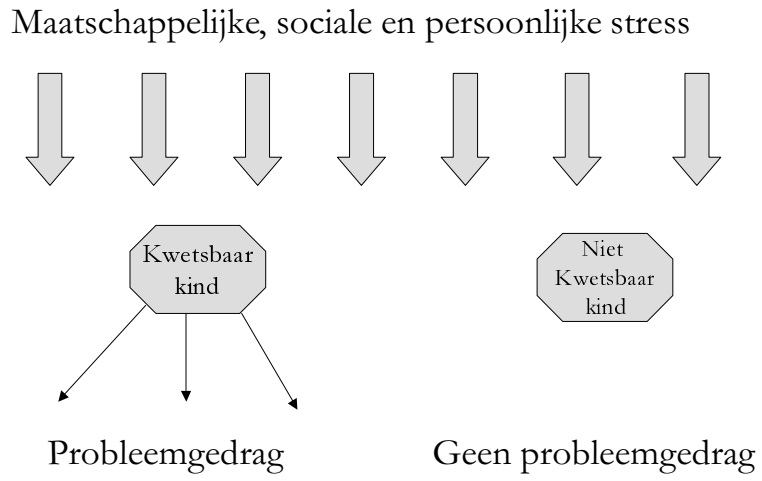
Over de ontwikkeling, onderkenning en behandeling van internaliserende en externaliserende problemen bij allochtone jongeren is echter opmerkelijk weinig goede wetenschappelijke kennis aanwezig. Ik heb u vandaag kort de contouren geschetst van het door mij voorgestane onderzoeksprogramma. Meer inzicht in ontwikkeling en escalatie van probleemgedrag, en meer kennis over de kwaliteit van de jeugdzorg waren hierin kernelementen. In het bijzonder heb ik een pleidooi gehouden om expliciet aandacht te geven aan de effecten van discriminatie en etnische stereotypering. Ik heb de stelling verdedigd dat de huidige trend tot verharding en afwijzing jegens allochtone jongeren in Nederland de gesignaleerde problemen alleen maar zal doen toenemen.

De universitaire pedagogiek heeft door het veronachtzamen van de culturele diversiteit van de Nederlandse jeugd tot dusver vele kansen gemist om aan de ontwikkeling van deze kennis bij te dragen en daarmee het bestaande stereotype beeld van allochtone jongeren ongewild bekrachtigd. Ik meen dat dit mede een gevolg is geweest van het laten prevaleren van de internationalisering boven de maatschappelijke relevantie van ons vakgebied. Vandaag wil ik mijn collega's in de pedagogiek oproepen om de maatschappelijke relevantie met veel meer nadruk terug op de onderzoeksagenda te zetten, en het veld van de jeugdzorg weer te voorzien van een betrokken denktank aan de universiteit. Ik doe een beroep op de overheid om te voorkomen dat door verdere bezuinigingen dit type

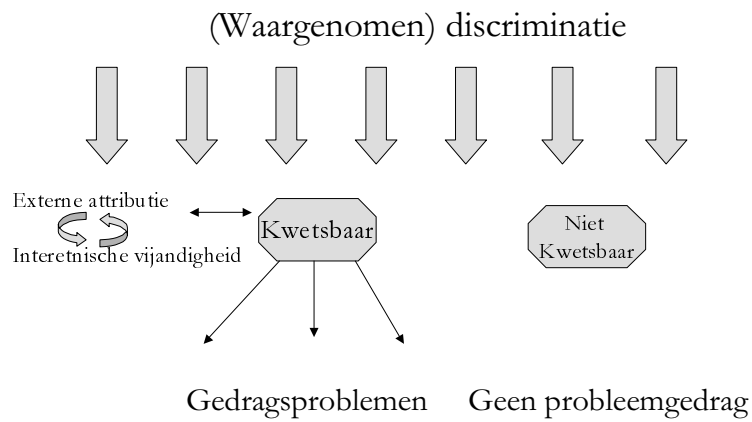
onderzoek onmogelijk wordt gemaakt. Alleen dan kan het onderzoeksprogramma dat ik vandaag heb gepresenteerd, zijn geëigende plaats vinden binnen het universitaire onderzoek. In samenwerking ligt onze toekomst. Er is een wereld te winnen.

Ik dank u voor uw aandacht.

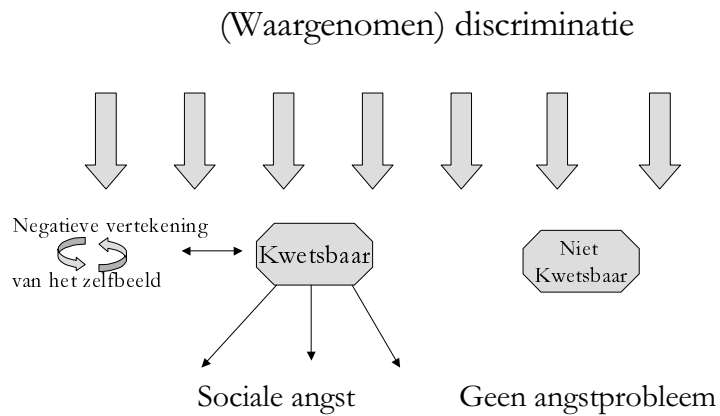
Ik heb gezegd.

Figuur 1 Schematische weergave van het stresskwetsbaarheidsmodel

Figuur 2 Schematische weergave van het stress-kwetsbaarheidsmodel voor ontwikkeling van gedragsproblemen onder invloed van (waargenomen) discriminatie

Figuur 3 Schematische weergave van het stress-kwetsbaarheidsmodel voor de ontwikkeling van angststoornissen onder invloed van (waargenomen) discriminatie

-
- ¹ Zie Boelhouwers, K., & Veldt, M.C.A. van der (2000). *Allochtone cliënten binnen de jeugdzorg in aantal. Een literatuurstudie*. Utrecht: NIZW. In de justitiële inrichtingen maken allochtone jongeren ongeveer 60% van de cliëntenpopulatie uit. Dit cijfer is de laatste jaren redelijk stabiel. Zie ook SRJV (2001) *Algemeen jaaroverzicht*, pagina 56-57, voor cijfers over de jeugdhulpverlening. Uit deze cijfers blijkt, dat allochtone jongeren uit zogeheten doelgroepelanden in de residentiële hulpverlening bij provinciale zorgseenheden 29 % van het bestand uitmaken, bij bovenprovinciale zorgseenheden 26%, en bij landelijke zorgseenheden zelfs 34%. In de pleegzorg zijn de cijfers vergelijkbaar: 23% in provinciale pleegzorg, maar 32% in bovenprovinciale zorgseenheden. De grootste oververtegenwoordiging treffen we aan bij de ambulante bovenprovinciale zorgseenheden: 46% van de cliëntenpopulatie is hier van allochtone afkomst. Het gaat hier bijna uitsluitend om aanmeldingen bij de Bureaus Vertrouwensartsen (BVA) en bij het Advies en Meldpunt Kinderbescherming (AMK). Van der Ploeg onderzocht in de therapeutische pleegzorg instellingen in de randstad met een percentage van 70% allochtone jongeren in deze vorm van hulp. Zie Van der Ploeg. (1999). In Bakker, K., Pannebakker, M. & Snijders, J. (Red.). *Kwetsbaar en competent. Sociale participatie van kwetsbare jeugd: theorie, beleid en praktijk*. Utrecht: NIZW.
- ² Overigens is hier ook wel wat op af te dingen. Uit onderzoek blijkt, dat jongeren binnen de verschillende circuits van de jeugdzorg voor een deel dezelfde problematiek vertonen. Er is waarschijnlijk geen exclusief probleemprofiel van jongeren in de justitiële instellingen. Zie hiervoor Tilanus, C.P.G. (1999). *Jeugdzorg: werkvelden en kwaliteitsontwikkeling*. Utrecht: SWP. Konijn, C. & Schuur, A. (1992). *Hoe uitzonderlijk is de Riagg-jeugdzorg? Een onderzoek naar problematiek van cliënten, hulpverlening en samenwerking*. Utrecht: NCGV.
- ³ Beker, M. & Merens, J.G.F. (1994). *Rapportage jeugd 1994*. Den Haag: SCP; Beker, M. & Maas, C.J. (1997). *Rapportage jeugd 1997*. Den Haag: SCP; en Wittebrood, K. & Keuzenkamp, S. (2000). *Rapportage Jeugd 2000*. Den Haag: SCP. In deze rapporten wordt op basis van secundaire analyse van data van de scholierenonderzoeken geconcludeerd dat allochtone jongeren veel meer problemen rapporteren, zowel internaliserend probleemgedrag (eenzaamheid, laag welbevinden) als externaliserend probleemgedrag alsook de kans op een cumulatie van beiden (in 2000).
- ⁴ Bengi-Arslan, L., Verhulst, F.C., van der Ende, J., Erol, N. (1997). Understanding childhood (problem) behaviors from a cultural perspective: comparison of problem behaviors and competencies in Turkish immigrant, Turkish and Dutch children. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 32, 477-484. Ook bij de ouders van deze kinderen werd een hoger niveau van psychiatrische symptomatologie aangetroffen: Bengi-Arslan, L., Verhulst, F.C., Crijnen, A.M. (2002). Prevalence and determinants of minor psychiatric disorder in Turkish immigrants living in the Netherlands. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 37, 118-124.
- ⁵ Deze verschillen blijven bestaan na correctie voor leeftijd en opleidingsniveau, een wat ruwe correctie voor sociaal-economische verschillen. Vollebergh, W., Dorsselaer,

---

S. van Bogt, T. ter. *Psychische problemen bij allochtone en autochtone scholieren*. Manuscript in voorbereiding.

- ⁶ Bhugra D, Hilwig, M., Mallett, R., Corridan, B., Leff, J., Neehall, J., Rudge, S. (2000). Factors in the onset of schizophrenia: a comparison between London and Trinidad samples. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 101, 135-141. Zij vonden een hogere incidentie van schizofrenie bij African-Caribbeans in Londen, die niet kan worden toegeschreven aan een hogere prevalentie van schizofrenie in het land van herkomst. Zie daarvoor: Bhugra, D., Hilwig, M., Hosein, I.M et al (1996). Incidence and one year outcome of schizophrenia in Trinidad. *British Journal of Psychiatry*, 169, 587-592. Zie ook Goater, N., King, M., Cole, E., Leavey, G., Johnson-Sabine, E., Blizard, R., Hoar, A. (1999). Ethnicity and outcome of psychosis. *British journal of psychiatry*, 175, 34-42. Voor Nederland: Selten, J.P., Slaets, J.P.J., & Kahn, R.S. (1997). Schizophrenia in Surinamese and Dutch Antillean immigrants to the Netherlands: evidence of an increased incidence. *Psychological Medicine*, 27, 807-811.
- ⁷ Monshouwer, K., Smit, F., & Spruit, I. (2002). Alcohol, tabak en cannabisgebruik bij scholieren naar etnische achtergrond. *Tijdschrift voor Sociale Geneeskunde*.
- ⁸ Zie voor een overzicht van afgesloten longitudinale studies appendix 2 in Loeber, R., Slot, W.N., Sergeant, J.A. (2001). *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie. Omvang, oorzaken en interventies*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum. Zie ook Meeus et al., (in druk). *Psychosociale problemen bij adolescenten: prevalentie, risicofactoren en preventie*.
- ⁹ Rispens, J., Hermans, J.M.A., Meeus, W.H.J. (1996). *Opvoeden in Nederland*. Assen: Van Gorcum.
- ¹⁰ Pels, T. (1998). *Opvoeding in Marokkaanse gezinnen in Nederland*. Assen: van Gorcum; Distelbrink, M. (1998). *Opvoeding in Surinaams-Creoolse gezinnen in Nederland*. Assen: van Gorcum; Geense, P. en Pels, T. (1998), *Opvoeding in Chinese gezinnen in Nederland*. Assen: van Gorcum; Nijsten, C. (1998). *Opvoeding in Turkse gezinnen in Nederland*. Assen: van Gorcum Pels, T. (Ed.) (2000). *Opvoeding en integratie. Een vergelijkende studie van recente onderzoeken naar gezinsopvoeding en de pedagogische afstemming tussen gezin en school*. Assen: van Gorcum.
- ¹¹ Ik bekeek de laatste jaargangen van de volgende tijdschriften: Kind en Adolescent, Pedagogisch Tijdschrift, Pedagogiek. Daarnaast bekeek ik de publicaties van de bij het ISED aangesloten pedagogische onderzoekers in de Application for Accreditation Renewal 2000-2005 uit 1999, en het jaarverslag van 2000.
- ¹² Eldering, L. (2002). *Cultuur en opvoeding. Interculturele pedagogiek vanuit ecologisch perspectief*. Rotterdam: Lemniscaat.
- ¹³ Schuyt, C.J.M. (1995). *Kwetsbare jongeren en hun toekomst*. Rijswijk: Ministerie van VWS.
- ¹⁴ Commissie Jeugdonderzoek (1999). *Zicht op jeugd. (Vijf delen)*. Assen: van Gorcum. Zie hieruit: Meeus et al. (1999). *Risicogedrag van adolescenten. Negen contra-intuïtieve*

---

stellingen; de Haan et al (1999), *Jeugd & geweld. Een interdisciplinair perspectief*; Veenman et al. (1999). *Maatschappelijke tweedeling en sociale cohesie*

- ¹⁵ Zie hiervoor: Vollebergh, W.A.M. (1996). The development of Authoritarianism in Adolescence. Longitudinal Change and the Impact of Age, Gender and Educational Level . In K. Hurrelman & S. Hamilton (Eds.), *Social problems and social contexts in adolescence: Perspectives across boundaries* (pp. 325-351). New York: Aldine de Gruyter.; Vollebergh, W.A.M. (1996). Identification with Social Groups and Intolerance in Dutch Adolescents: an Empirical Study. In R. Farnen, H. Dekker, R. Meyenberg & D.B. German (Eds.), *Democracy, Socialization and Conflicting Loyalties: Comparative and Cross-National Perspectives* (pp.304-331). London: MacMillan Press; Vollebergh, W. (1995). Interethnic violence: a male youth problem? M. du Bois-Reymond, R. Diekstra, K. Hurrelmann & E. Peters (Eds.), *Coping strategies and status transitions in adolescence* (pp.243-257). New York: W. de Gruyter; Vollebergh, W. (1994). The consolidation of educational differences in authoritarianism in adolescence. *Politics and the Individual*, 4, 57-75; Vollebergh, W. (1992). The development of Authoritarianism in Adolescence. Longitudinal Change in Authoritarianism and the Impact of Age, Gender and Educational Level. In W. Meeus, M. de Goede, W. Kox & K. Hurrelman (Eds.), *Adolescence, Careers and Cultures* (pp.247-267). Berlin: Walter de Gruyter; Meeus, W., Q. Raaijmakers & W. Vollebergh (1992). Political Intolerance and Youth Centrism in Adolescence: An Overview of Dutch Research and Some Recent Longitudinal Findings. In G.M. Breakwell (Ed.), *Social Psychology of Political and Economic Cognition* (pp.97-121). London: Surrey University Press; Vollebergh, W.A.M. (1996). Autoritarisme en etnocentrisme bij leerlingen uit lagere opleidingsniveaus: instemmingstendens of opinie. *Pedagogische Studiën*, 73, 123-136; Hart, H. 't, Raaijmakers, Q., Vollebergh, W., Landsheer, H., & Meeus, W. (1994, august). *Criminal Violence, intolerance, right-wing extremism and youth centrism among young people in the Netherlands*. Paper presented at the ISPP-conference, New York.
- ¹⁶ In mijn proefschrift, *The limits of tolerance (1991)*, besprak ik wel de intolerantie van de hoog opgeleide anti-autoritaireren, die in dit type onderzoek als tegenpool van de racisten worden gezien. Mijn conclusie was dat ook anti-autoritaireren (of antiracisten) intolerantie kennen jegens mensen met van hen afwijkende meningen of gedragingen, maar dat deze intolerantie zich niet zozeer richt tegen etnische minderheden, maar tegen andere groepen, bijvoorbeeld tegen mensen, die er racistische ideeën op na zouden houden.
- ¹⁷ Junger, M., Wittebrood, K., & Tiimman, D. (2001). Etniciteit en ernstig en gewelddadig crimineel gedrag. In Loeber, R., Slot, N.W. & Sergeant, J.A. (Eds). *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie. Omvang, oorzaken en interventies* (pp. 97-128). Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- ¹⁸ Persoonlijke mededeling, Jo Hermanns.
- ¹⁹ Zie noot 3. Zie ook de CBS-inbreng in de landelijke jeugdmonitor CBS-SCP: CBS (2001). *Jeugd 2001. Cijfers en feiten*. Voorburg/Heerlen: CBS.
- ²⁰ Voor de rapporten over minderheden van het SCP zie Tesser, P.T.M., & van Praag, C.S. (1995). *Concentratie en segregatie. Samenvatting en conclusies*. Den Haag: SCP;

Tesser, P.T.M. & Veenman, J. (1997). *Rapportage minderbeden 1997. van school naar werk: de arbeidskansen van jongeren uit minderbeden in verband met het door hen gevolgde onderwijs*. Rijswijk: SCP; Tesser, P.T.M., Merens, J.G.F. & van Praag, C.S. (1999). *Rapportage minderbeden 1999: Positie in het onderwijs en op de arbeidsmarkt* Den Haag: SCP.

- ²² Ormel, J., Neeleman, J., & Wiersma, D. (2001). Determinanten van psychische ongezondheid: implicaties voor onderzoek en beleid. *Nederlands Tijdschrift voor de Psychiatrie*, 43.
- ²³ Tesser, P. T.M., Merens, J.G.F. & van Praag, C.S. (1999). *Rapportage minderbeden 1999: positie in het onderwijs en op de arbeidsmarkt*. Den Haag: SCP.
- ²⁴ Zie Junger, M., Wittebrood, K., & Timman, R. (2001). *Etniciteit en ernstig en gewelddadig crimineel gedrag*. In Loeber et al, pag. 97-129 (zie noot 8).
- ²⁵ Costello, E.J., Gordon, P., Keeler, M.S., Angold, A. (2001). Poverty, Race/Ethnicity, and psychiatric disorder: a study of rural children. *American journal of public health*, 91, 1494-1498; Costello, E.J. Farmer, A.M.Z., Angold, A., Burns, B.J., Erkanli, A. (1997). Psychiatric disorders among American Indian and white youth in Appalachia: the Great Smoky Mountains Study. *American journal of public health*, 87, 827-832.
- ²⁶ Voor een overzicht van determinanten in bestaand onderzoek in Nederland zie Junger, M., Mesman, J. & Meeus, W. (in druk). *Psychosociale problemen bij adolescenten. Prevalentie, risicofactoren en preventie*.
- ²⁷ Zie Pels (Ed.) (2000), noot 10, en Eldering (2002), noot 15.
- ²⁸ Pels, T. (1992). *Marokkaanse kleuters en hun culturele kapitaal. Opvoeden en leren in het gezin en op school*. Amsterdam/Lisse: Swets&Zeitlinger.
- ²⁹ Zie voor het effect van de ouderlijke opvoedingsstijl op probleemgedrag van kinderen: Rispens, J., Hermanns, J.M.A., Meeus, W.H.J. (1996). *Opvoeden in Nederland*. Assen: Van Gorcum. Voor relatie tussen opvoedingsgedrag en ontwikkeling in allochtone gezinnen zie Oosterwegel, A., Vollebergh, W., Pels, T., Nijsten, C. & Meeus, W. (in druk). Parenting and adolescent development in Dutch, Turkish and Moroccan families in the Netherlands. In Hagendoorn, L., Veenman, J. & Vollebergh, W. (Eds.). *Structural integration and normative orientation in Dutch indigenous and non-indigenous citizens*. London: Ashgate.
- ³⁰ Hofstede, G. (1984). *Culture's consequences. International differences in work-related values*. London: Sage.
- ³¹ Individualistische waardenoriëntaties hebben het onafhankelijke individu als uitgangspunt en combineren de waardering van individuele onafhankelijkheid met een hoge tolerantie voor individuele diversiteit. In collectivistische culturen staat het collectief meer centraal en wordt het individu geacht zich aan de belangen van het collectief te onderwerpen. Zie Triandis, H.C. , Bontempo, R., & Villareal, M.J. (1988). Individualism and collectivism: cross-cultural perspectives on self-ingroup

---

relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 323-338; Triandis, M.C., (1994). *Culture and social behaviour*. New York, St. Louis etc: McGrawHills, Inc; Kağitçibaşı, C. (1996). *Family and human development across cultures. A view from the other side*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

- ³² Huiberts, A. (2002). *Individualisme en collectivisme in de adolescentie. Studies onder Nederlandse, Marokkaanse en Turkse jongeren*. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- ³³ Zie Huiberts, A.M., Vollebergh, W.A.M., & Meeus, W. (1999). Individualisme en collectivisme bij Nederlandse, Turkse en Marokkaanse jongeren. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 38, 342-356; Meeus, W., Pels, T., & Vollebergh, W. (1999). Etnische verschillen in de oriëntatie van jongeren op ouders en leeftijdgenoten. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 38, 357-368. Zie ook het al genoemde overzicht van Eldering (noot 12) en het proefschrift van Huiberts (noot 28).
- ³⁴ Hagendoorn, L., & Hraba, J. (1987). Social distance towards Holland's minorities: discrimination against and among ethnic outgroups. *Ethnic and racial studies*, 12, 317-333; Hagendoorn, L., & Hraba, J. (1989). Foreign, different, deviant, seclusive and working class: anchors to an ethnic hierarchy in the Netherlands. *Ethnic and racial studies*, 12, 441-467.
- ³⁵ Vollebergh, W.A.M. (2000). Etnische distantie en etnische affirmatie in de identiteitsontwikkeling van etnische jeugd. *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie en haar grensgebieden*, 148-158.
- ³⁶ Volkskrant, 7-9-2002.
- ³⁷ Tajfel, H. (Ed.) (1982). *Social identity and intergroup relations*. Cambridge: Cambridge University Press. Turner, J.C. (1984). Social identification and psychological group formation. In H. Tajfel (Ed.). *The social dimension, Vol 2*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ³⁸ Verhulst, F.C., van der Ende, J., Ferdinand, R., & Kasius, M.C. (1997). The prevalence of DSM-III-R diagnoses in a national sample of Dutch adolescents. *Archives of General Psychiatry*, 54, 329-336. Zie ook Loeber et al. (noot 8).
- ³⁹ Orobio de Castro, B., Bosch, J.D. (1998). Sociale informatieverwerking door jongens met gedragsproblemen, in: J.D. Bosch, H.A. Bosma, R.J. van der Gaag, A.J.J. Ruijsenaars & A. Vyt (Eds). *Jaarboek ontwikkelingspsychologie, Orthopedagogiek en Kinderpsychiatrie, Volume 3* (pp. 214-241). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- ⁴⁰ Janssen, I., Hansen, M., Bak, M., Bijl, R.V., Graaf, R. de, Vollebergh, W., McKenzie, K., Os, J. van (in press). Evidence that discrimination induces delusional ideation. *British Journal of Psychiatry*.
- ⁴¹ Heimberg, R.G., Liebowitz, M.R., Hope, D.A., Schneier, F.R. (1995). *Social phobia. Diagnosis, assessment, and treatment*. New York, London: Guilford press.
- ⁴² Rapee, R.M., Heimberg, R.G. (1997). A cognitive-behavioral model of anxiety in social phobia. *Behaviour Research Therapy*, 35, 741-756.

-
- ⁴³ Bij volwassenen blijkt, dat na correctie van het effect van opleidingsniveau op de prevalentie van problemen (laag opgeleide volwassenen hebben ongeveer twee keer zoveel kans op de ontwikkeling van een psychiatrische stoornis) de hoog opgeleide volwassenen een ongeveer twee keer zo grote kans hebben om in aanraking te komen met gespecialiseerde geestelijke gezondheidszorg. Zie Bijl et al., Bijl RV, Ravelli A. Psychiatrische morbiditeit, zorggebruik en zorgbehoefte. Resultaten van de Netherlands Mental Health Survey and Incidence Study (NEMESIS). *TSG/Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen* 1998; 76: 446-457.
- ⁴⁴ Sharma, V., Murthy, S. Kumar, K., Agarwal, M., Wilkinson, G. (1998). Comparison of people with schizophrenia from Liverpool, England and Sakalwara-Bangalore, India. *International Journal of Social Psychiatry*, 44, 225-230.
- ⁴⁵ Brinkgreve, C., Onland, J.H., & de Swaan, A. (1979). *De opkomst van het psychotherapeutisch bedrijf. Sociologie van de psychotherapie 1*. Utrecht/Antwerpen: Het Spectrum.
- ⁴⁶ Zie de al genoemde studie van Loeber et al. (noot 8).
- ⁴⁷ Nijsten, C., Geense, P., Pels, T., Vollebergh, W. (2002). *Allochtone ouders en justitie. Vragen en behoeften van Antilliaanse, Marokkaanse, Surinaamse en Turkse ouders van jeugdigen die in aanraking komen met politie en justitie*. Nijmegen: Orthopedagogiek, gezin en gedrag.
- ⁴⁸ Zie noot 47.
- ⁴⁹ Gonneke Stevens (2001, dec). *Emotionele en gedragsproblemen bij Marokkaanse kinderen in Nederland. Voorlopige resultaten van een epidemiologisch onderzoek*. Studiedag Erasmus Universiteit Rotterdam.
- ⁵⁰ Sterman, D. (1996). *Een olijfboom op de ijsberg. Een transcultureel-psychiatrische visie op en behandeling van de problemen van jonge Noord-Afrikanen en hun families*. Utrecht: Nederlands Centrum Buitenlanders.
- ⁵¹ Boomstra, R., & Wennink, J. (2001). Intercultureel kwaliteitsbeleid voor de geestelijke gezondheidszorg en verslavingszorg. *Migrantenstudies*, 2, 85-98.
- ⁵² Hutchinson, G., & Sharpley, M. (1999). Ethnicity and first year of contact with psychiatric services. *British Journal of Psychiatry*, 175, 492.
- ⁵³ Vorige jaar nog concludeerde een expertgroep van wetenschappelijk onderzoekers naar ernstig criminele jongeren dat de Nederlandse projectenmachine op dit punt weliswaar op volle toeren draait, maar dat de gehanteerde interventies vooral nog op onvoldoende evidentie zijn gebaseerd (zie Loeber, Slot & Sergeant, 2001, zie noot 8). Emeritus hoogleraar orthopedagogiek Van der Ploeg verzucht al jaren dat de kennis over de effectiviteit van interventies in de jeugdzorg volstrekt onvoldoende is en spreekt er zijn verbazing over uit dat de verantwoording van financiële middelen in budgettaire termen heel wat beter is dan verantwoording van de kwaliteit van de geleverde zorg (zie publicatie in noot 2). Het hoofdstuk over de jeugdzorg in het brancherapport naar geestelijke gezondheid en geestelijke gezondheidszorg in Nederland bevestigt dat we wel iets weten over budgetten,

---

over fte's, arbeidsomstandigheden en over het aantal personeelsleden in jeugdzorginstellingen, maar dat we eigenlijk nauwelijks hard kunnen maken dat kinderen door de jeugdzorg goed geholpen kunnen worden. Zie hiervoor Rigter et al. (2002). *Brancherapport Geestelijke gezondheidszorg en maatschappelijke opvang* Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Zie ook Krol, R.J. van der (2002). Jeugdzorg ter discussie. *Tijdschrift voor orthopedagogiek*, 156-163.